

5. – С. 19-22. 14. Цайтлер М. Деякі аспекти формування рослинного покриву на відвалах Бориславського озокеритового родовища / М. Цайтлер, Н. Кучманич // Сучасні проблеми збалансованого природокористування: матер. IV-ї наук.-практ. конф. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С. 211–212. 15. Цайтлер М. Й. Заростання ділянок забруднених нафтопродуктами (на прикладі Бориславського нафтового родовища) / М. Й. Цайтлер // Дослідження, охорона та збагачення біорозмаїття. – Львів: УкрДЛТУ, 1999. – С. 151-154. 16. Цайтлер М. Й. Особливості рекультивації відвалів озокеритовидобутку Бориславщини / М. Й. Цайтлер, Т. Б. Скробач, В. М. Сеньків // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.3. – С. 47-51. 17. Цайтлер М.Й. Проблеми відновлення біотичного покриву техногенних територій у регіоні Трускавецько-Східницької рекреаційної зони / М. Й. Цайтлер, Т. Б. Скробач, В. М. Сеньків // Стан і біорізнноманіття екосистем Шацького національного природного парку: Матер. наук. конф. – Львів: СПОЛОМ, 2009. – С. 65–67. 18. Цайтлер М. Й. Рекультивація фітоценозів техногенних екосистем м. Борислава / М. Й. Цайтлер // Стан, проблеми та перспективи нафтогазової промисловості України : зб. тез доповідей. – Львів: В-во “Львівської політехніки”, 2012. – С. 85.

Summary

E.A. Ivanov, I.P. Kovalchuk, M.Y. Tsaitler. The recultivation and phytomelioration potential estimation of OJSC “Boryslav ozokerite” heap.

A history of deposits development of Boryslav ozocerite field analyzed. For landscape-ecological problems spectrum studying found model place within mining allotment of ozocerite mine and Boryslav central part. Estimated degree of anthropogenic transformation and nature-economic systems pollution. In addition, was analyzed landscape structure of model place on landscape sublandfacet level and create landscape map in 1:1000 scale. Studied nature conditions of soil substrates and vegetation self-recovery on heap of ozocerite mining. Main attention was pay to geoecological modeling of vegetation cover distribution and succession development processes on heaps which created by ozocerite ore evaporation or extraction. Circumscribing natural habitats of sea buckthorn and other species of trees and bushes distribution, also opened (highly salted), flooded and muddied areas. Developed recommendations for remediation and phytomelioration anthropogenically transformed geosystems.

Keywords: mining landscape, anthropogenic transformation, remediation, phytomelioration.

УДК 911.52(477.52)

Л.М. Новик, О.В. Бова

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРТИКАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ ЛАНДШАФТІВ КРОЛЕВЕЦЬКОГО РАЙОНУ

У статті наведені результати аналізу вертикальної (компонентної) структури ландшафтів Кролевецького району Сумської області. З'ясована морфологічна структура ландшафтів та прослідковані взаємозв'язки між природними компонентами в різних ландшафтних умовах. Встановлені закономірності вертикальної структури типових мішанолісових і лісостепових ландшафтів Кролевецького району. Для дослідження природно-територіальних комплексів був застосований метод профілювання, який широко використовується різними географічними науками і є комплексним відображенням вертикальної структури ландшафтів. При написання статті за топографічними та тематичними картами, фондовими та літературними джерелами було побудовано та проаналізовано ландшафтний профіль Кролевецького району, зокрема його основні гіпсометричні показники. Ро-

зглянуто компонентну структуру п'яти ПТК, які перетинає лінія профілю в межах досліджуваного району та їх господарське використання.

Ключові слова: ландшафт, ландшафтний профіль, місцевість, вертикальна структура, Кролевецький район.

Постановка проблеми. Вивчення вертикальної структури ландшафтів має важливе наукове значення, бо дає чітке уявлення про те, з яких ландшафтних ярусів складаються ландшафти і як вони між собою взаємопов'язані. Кролевецький район Сумської області належить до слабо вивчених у ландшафтному відношенні, тому результати, наведені в цій статті, повинні стати фундаментом для подальших ландшафтних та ландшафтно-прикладних досліджень. Крім того, наведений матеріал має краєзнавче значення і може бути корисний для вчителів географії.

Метою статті є встановлення закономірностей вертикальної структури типових мішанолісових і лісостепових ландшафтів Кролевецького району. Для досягнення даної мети було побудовано та проаналізовано ландшафтний профіль району дослідження.

Виклад основного матеріалу. Вертикальною структурою ландшафтів називають закономірне поєднання основних природних компонентів (літогенного, орогенного, кліматогенного, гідрогенного, педогенного і біогенного), які лежать один над одним, тобто мають вертикальну послідовність розташування. Для дослідження вертикальної структури ландшафтних комплексів застосовують метод ландшафтного профілювання. Ландшафтний профіль являє собою гіпсометричний профіль, який поєднується з геологічним, гідрогеологічним, ґрунтовим і ботанічним профілями і наглядно відображує вертикальну структуру ландшафтів [3]. Лінія профілю вибрана таким чином, що перетинає різні гіпсометричні та ландшафтні рівні Кролевецького району, щоб не тільки показати, а й виявити взаємодію всіх компонентів ландшафту. Протяжність лінії профілю становить приблизно 50 км. Під гіпсометричною кривою умовними знаками відображаються основні природні компоненти і ПТК. Над гіпсометричною кривою наносять назви річок і населених пунктів, які вона перетинає. Назви ПТК, а також детальні дані про антропогенні відклади, рельєф, ґрунти, геологічну будову і рослинність території відображені в табличній легенді, яка розміщується під ландшафтним профілем [4] (рис. 1).

Ландшафтний профіль перетинає територію району з північного-заходу на південний-схід в його середній частині.

Досліджуваний район знаходиться у межах Кролевецько-Глухівського відрозу Середньоруської височини. Відмітки висот по лінії профілю: в околицях с. Ярославця – 223 м, с. Марухи приблизно 175 м, с. Артюхове – 157 м, с. Обто-

вого – 138,8 м [1, 2]. Орієнтуючись на максимальні і мінімальні відмітки можна сказати, що перепад висот складає – 84,2 м.

Рис. 1. Ландшафтний профіль Кролевецького району

Профіль перетинає 5 ПТК (види місцевостей), які були виділені у процесі складання ландшафтної карти-схеми Кролевецького району.

Так на заході вузькою смугою представлений перший ПТК – дрібногорбисті піщані рівнини у межах I надзаплавної тераси на крейдових відкладах з дерново-середньоопідзоленими, ясно-сірими та темно-сірими опідзоленими ґрунтами під сільськогосподарськими угіддями на місці дубово-соснових лісів. Розташований ПТК в межах слабо розчленованої рівнини з незначними перепадами висот, які коливаються в межах 130-138 м. Проаналізувавши геологічну

основу ПТК, можна встановити, що дана територія складена крейдовими породами маастрихтського ярусу, які перекриті алювіальними відкладами I піщано-борової тераси. Дана місцевість не отримала широкого розповсюдження і займає найменшу площу, завдяки цьому межах профілю представлений лише один вид ґрунтів – ясно-сірі опідзолені, які розорані і використовуються людьми як сільськогосподарські угіддя.

Другим ПТК є низькі лесові рівнини у межах II надзаплавної тераси на крейдових відкладах з ясно-сірими і темно сірими опідзоленими ґрунтами під с/г угіддями. Поверхня рівнинна, злегка нахилена в бік річки переважаючи висоти 140 м. Даний вид місцевості також складений крейдовими відкладами, але на відміну від першого ПТК алювіальні відклади однолесової тераси перекриті лесами і лесовидними суглинками. Ґрунти даної місцевості в межах профілю представлені темно-сірими опідзоленими, що сформовані переважно на лесах і глині і також використовуються під сільгоспугіддя.

Третім ПТК є низькі лесові рівнини у межах IV надзаплавної тераси на крейдових відкладах з дерново-підзолистими, опідзоленими і торфовищами під сільгоспугіддями і березовими лісами. Місцевість рівнинна з перепадами висот від 140 до 150 м. Відмінністю в геологічному відношенні від двох попередніх ПТК є лише те, що на крейдових породах залягають алювіальні відклади четвертої надзаплавної тераси льодовикового району зандрової зони (піски) і льодовиковими відкладами дніпровського зледеніння (алевроліти, валунні суглинки, піски), які перекриті лесами і лесовидними суглинками. Ґрунти представлені, як типовими мішанолісовими видами, серед яких переважають дерново-слабо- і середньо опідзолені глинисто-піщані та дерново-середньо опідзолені супіщані і суглинкові ґрунти, так і лісостеповими видами ясно-сірих і темно-сірих опідзолених ґрунтів. Значна частина земельних угідь розорана і знаходиться під господарською діяльністю, також в межах ПТК представлені ділянки з березовими лісами з берези повислої.

Четвертий ПТК – плоска заплавна рівнина на крейдовому й палеоген-неогеновому фундаменті із лучними ґрунтами і торфовищами під заплавними луками і с/г угіддями. Пересічні висоти в межах лінії профілю 150-160 м. Геологічна основа даного ПТК представлена породами різного віку від крейдових маастрихтського ярусу до палеогенових бучацької свити і неогенових порід верхнього горизонту полтавської свити та свити строкатих глин. Але в зв'язку з тим, що лінія профілю перетинає незначну частину даного ПТК, то представлені лише крейдові породи. Дана місцевість виділяється вздовж русла р. Реть і має вигляд смуги, що характеризується активним розвитком ерозійно-

аккумулятивних процесів і майже щорічною зміною рельєфу через повені і паводки. Складена заплава сучасним алювієм, який представлений піском, супіском. В межах профілю у заплаві р. Реть та пониженнях місцевості зустрічаються торфовища низинні, лучні та дернові шаруваті ґрунти.

На сході переважають високі лесові рівнини на палеоген-неогеновому фундаменті з сірими, темно-сірими ґрунтами і чорноземами опідзоленими під с/г угіддями на місці кленово-липово-дубових та дубових лісів. Гіпсометрична крива в межах ПТК простягається на значну відстань, завдяки чому спостерігаються різні висоти від 160 до 223 м. В основі даного ПТК лежать піщані породи палеоген-неогенового та глинисті породи неогенового віку. Даний ПТК розташований в межах плато і займає найбільшу площу не тільки, серед лісостепових ландшафтів, а й взагалі по всій лінії профілю. В межах профілю поширені сірі, ясно-сірі та темно сірі опідзолені ґрунти, які характерні для лісостепової зони. Розміщені вони переважно на вододільних плато та їх схилах. В межах лінії профілю переважають кленово-липово-дубові ліси та с/г угіддя на місці кленово-липово-дубових і дубових лісів, дані землі знаходяться під господарською діяльністю.

Крім цього, у східній частині профілю представлені яружно-балкові ПТК на крейдовому і палеоген-неогеновому фундаменті із змитими дерново-слабо і середньо опідзоленими глинисто-піщаними і сірими опідзоленими ґрунтами та темно-сірими опідзоленими ґрунтами під лучною і болотною рослинністю. Дані види місцевостей виділяються вздовж річок та безіменних струмків, і в межах профілю займають незначну ділянку з висотами близько 180 м. Днища балок добре дреновані, із сучасними алювіальними супіщаними і глинистими відкладами. Для даної місцевості в межах профілю представлені сірі-опідзолені ґрунти. У понижених ділянках в умовах постійного надмірного зволоження розвинені низинні трав'яні і трав'яно-мохові болота.

Висновки. Ландшафтний профіль охоплює значну територію і показує типові природні комплекси Кролевецького району. Ландшафтні комплекси даної території відрізняються значною різноманітністю, особливою структурою, якісним складом тощо. ПТК утворилися в результаті складної взаємодії літогенного, орогенного, кліматогенного, гідрогенного, педогенного і біогенного компонентів географічного середовища. Загалом, територія Кролевецького району належить до мішанолісових і лісостепових ландшафтів, і це досить яскраво відображено на ландшафтному профілю і у аналізі основних геокомпонентів. Аналіз вертикальної структури ландшафтів показує, що літогенна основа це основний природний компонент, який визначає характер всіх інших і є фундамен-

том на якому формується ландшафт. Так, на сході ПТК більш складніші, завдяки різноманітнішій геологічній будові та вищим відносно заходу гіпсометричним показникам. Крім літології, значну роль в утворенні ПТК відіграли поверхневі та підземні води, ґрунти та кліматичні умови.

Література

1. Атлас Сумської області / Ред.кол.: Ф.В.Зузук, М.І.Білик та ін. – К.: Укргеодезкартографія, 1995. – 40 с. 2. Балабон І.В. Кролевець та Кролевеччина: п'ятдесят років розбудови. – К.: Наук. світ, 2008. – 252 с. 3. Міхелі С.В. Основи ландшафтознавства. – К.: – Кам'янець-Подільський: "Абетка-НОВА", 2002. – 184 с. 4. Пашканг К.В., Васильєва І.В., Лапкина Н.А. и др. Комплексная полевая практика по физической географии. – М.: Высш. шк., 1969. – 192 с.

Summary

L.M. Novik, O.V. Bova. The Peculiarities of Landscapes Vertical Structure in Krolevetsky District.

The article presents an analysis of landscapes vertical structure in Krolevets district, Sumy region. Clarified the morphological structure of landscapes and followed the relationship between natural components in different landscape conditions. The regularities of the vertical structure of typical mixed forest and forest-steppe landscapes in Krolevets district. To study the natural territorial complexes (NTC) the profiling method was used. This method is widely used in different geographical sciences, but it is a complex landscape profile display vertical structures landscapes. When writing for topographic and thematic maps, stock and literary sources were constructed and analyzed the landscape profile Krolevets district, especially its main hypsometric performance. We consider five tiered structure of NTC, which crosses the line profile within the study area and their economic use.

Keywords: landscape, landscape profile, terrain, vertical structure, Krolevets district.

УДК 911.2+504.54

А.С. Соколов

ЛАНДШАФТНЫЕ ЗАКОНОМЕРНОСТИ АНТРОПОГЕННОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ТЕРРИТОРИЙ (НА ПРИМЕРЕ ЮГО-ВОСТОКА БЕЛАРУСИ)

Для территориального эколого-географического анализа универсальным является геосистемный, или ландшафтно-географический, подход, состоящий в опоре на ландшафтную структуру территории. В статье рассматриваются особенности антропогенной трансформации ландшафтов юго-востока Беларуси, выявляется зависимость между природными свойствами ландшафта (характером поверхности, подстилающими породами, генезисом) и показателями его трансформированности. Установлено, что наиболее высокой нарушенностью обладают ландшафты, относящиеся к видам холмисто-волнистых и холмисто-увалистых, то есть ландшафты, обладающие наиболее расчленённым рельефом поверхности. Наименее нарушенные, наоборот, ландшафты плоские и плосковолнистые. Наиболее нарушенными являются ландшафты, относящиеся к под родам с покровом суглинков (особенно лёссовидных). Наименее нарушены ландшафты под родов с поверхностным залеганием аллювиальных песков и торфа. Наиболее трансформирован род вторичноморенных ландшафтов, наименее – аллювиальные террасированные, пойменные и болотные.